

**UCHWAŁA NR ..../...../2024
RADY MIASTA OSTROŁĘKI**

z dnia ..... grudnia 2024 r.

w sprawie ustanowienia w Ostrołęce roku 2025 Rokiem Adama Chętnika

Na podstawie art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1465, z późn. zm.) uchwała się, co następuje:

§ 1.

Ustanawia się rok 2025 Rokiem Adama Chętnika.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Ostrołęki.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

UZASADNIENIE

W 2025 roku przypada 140. rocznica urodzin Adama Chętnika. Z tej okazji Fundacja Adama Chętnika zwróciła się z prośbą do Prezydenta Miasta Ostrołęki o ustanowienie roku 2025 Rokiem Adama Chętnika w mieście Ostrołęka.

Adam Chętnik (1885–1967) był wybitnym etnografem, działaczem społecznym i popularyzatorem kultury kurpiowskiej. Jego praca na rzecz ochrony i promowania dziedzictwa Kurpiów pozostaje niezwykle istotna dla polskiej kultury. Urodził się w Nowogrodzie, na terenie Puszczy Kurpiowskiej, co ukształtowało jego tożsamość oraz zamiłowanie do badań nad kulturą ludową tego regionu. Jako etnograf, poświęcił życie dokumentowaniu tradycji, obyczajów, rękodzieła oraz języka Kurpiów. Był założycielem Skansenu Kurpiowskiego w Nowogrodzie, jednego z pierwszych muzeów na wolnym powietrzu w Polsce. To unikatowe miejsce stało się przestrzenią zachowania i prezentowania autentycznej kultury Kurpiów, umożliwiając kolejnym pokoleniom poznanie ich bogatego dziedzictwa. A. Chętnik nie ograniczał się jednak do działalności naukowej. Był również aktywnym działaczem społecznym i edukatorem, który zaangażował się w życie swojej społeczności. W okresie międzywojennym pełnił funkcję posła na Sejm RP, dbał o interesy mieszkańców regionu i promował wartości ludowe. Jego działalność nie ustała nawet w trudnych latach wojennych i powojennych, kiedy to aktywnie uczestniczył w ratowaniu dziedzictwa Kurpiów przed zniszczeniem. Jego praca ma szczególne znaczenie dla tożsamości kulturowej Polski, gdyż przypomina o wartości różnorodności regionalnej i konieczności jej ochrony. Dzięki jego zaangażowaniu kultura kurpiowska nie tylko przetrwała, ale również zyskała należne jej miejsce w polskim dziedzictwie narodowym.

Obszerniejsze informacje (przesłane przez Fundację przy ww. wniosku) na temat życia, działalności i dokonań Adama Chętnika zostały załączone do projektu przedłożonej uchwały.

Przywołany w podstawie prawnej projektu uchwały przepis art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, stanowi, że *do właściwości rady gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej.*

Realizacja niniejszej uchwały nie wymaga wydatkowania środków z budżetu Miasta Ostrołęki.

Adam Chętnik (1885-1967)

Adam Chętnik urodził się 20.12.1885 r.
w Nowogrodzie nad Narwią, zmarł 29.05.1967 r.

- badacz, etnograf;
  - działacz społeczno-oświatowy, propagator kultury narodowej, twórca regionalizmu;
  - pisarz, poeta, publicysta;
  - współtwórca ruchu ludowego na wsi, wychowawca młodzieży, organizator „Teatrów Ludowych”, współorganizator „Związku Młodzieży Wiejskiej”, współzałożyciel „Junactwa”;
  - działacz polityczny-poseł na Sejm 1922-1927 z ramienia Związku Ludowo-Narodowego, współorganizator plebiscytu na Warmii i Mazurach, organizator wieców narodowych;
  - twórca Skansenu Kurpiowskiego w Nowogrodzie i Muzeum Ziemi w Łomży, organizator Działu Bursztynu w Muzeum Ziemi w Warszawie i Działu Kurpiowsko-Mazowieckiego w Muzeum Kultur Ludowych w Warszawie;
  - członek czynny: Komisji Etnograficznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, Komisji Antropologicznej Towarzystwa Naukowego w Warszawie, Towarzystwa Naukowego w Płocku, Towarzystwa Naukowego w Białymstoku, Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Honorowy Prezes Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Łomżyńskiej, delegat Rady Ochrony Przyrody;
  - odznaczenia:
Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, 1923 r.,
Złoty Krzyż Zasługi, 1923 r.,
Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski za zasługi dla muzealnictwa regionalnego, 1966 r.,
Złota Odznaka „Za Opiekę nad Zabytkami”, 1966 r.,
Medal „Rodła” (pośmiertnie), 1986 r.
- Wielki patriota, wierny chrześcijanin.

Informacje opracował wnuk Jacek Chętnik

/ Informacja zwarta /

Adam Chętnik był naukowcem ,etnografem, muzealnikiem, twórcą nauki o bursztynie ,literatem, historykiem i działaczem społecznym. Żyjąc jednak w latach 1885-1967 był wielkim działaczem narodowym zaangażowanym w budowę państwowości polskiej i tożsamości narodowej. Był współtwórcą ruchu ludowego na wsi , współzałożycielem Związku Młodzieży Wiejskiej , był współtwórcą JUNACTWA organizacji , która w latach 1912-1918 przygotowywała młodzież polską do służby Ojczyźnie. Był jej wiodącym ideologiem. Był współtwórcą harcerstwa polskiego. Był bezpośrednim organizatorem Plebiscytu warmińsko - mazurskiego walcząc z narażeniem życia o polskość tych ziem z brutalnymi Niemcami. Był posłem na Sejm w latach 1923-1927 z ramienia Związku Ludowo-Narodowego /Dmowski/ .Po odejściu z sejmiku nadal prowadził różnorodną walkę o polskość Warmii i Mazur .

Posiadał do swoich działań uprawnienia komisaryczne od Prezydium Rządu i Naczelnego Dowództwa . Wydał w tym czasie wiele książek naukowo - badawczych z zakresu etnografii, bursztyniarstwa , wychowania młodzieży i patriotycznego kształtowania społeczeństwa . Był literatem i historykiem dokumentalistą . W czasie 2-j wojny ścigany przez Niemców karą śmierci ukrywał się i działał w Warszawie pod przybranym nazwiskiem Antoni Chojnowski.

Był żołnierzem AK. Współpracował z rządem na uchodźctwie ,organizował tajną działalność na terenach Prus , pisał przyszłe programy rządowe dla wolnej Polski . Był członkiem Głównej Rady Opiekuńczej . Uczestniczył w tajnym nauczaniu . Jednocześnie kontynuował działalność literacko -naukową i jako dokumentalista zapisując w pamiętnikach te dramatyczne dla Polski czasy./ tu : praca "Pod niemiecko--hitlerowskim obuchem " " Powstanie sierpniowe "/.

W roku 1927 otworzył A.Chętnik pierwszy w Polsce Skansen Kurpiowski sfinansowany z własnych środków , jako placówkę kultury do kształcenia patriotycznego społeczeństwa . Zniszczony przez Niemców, jako świadectwo polskości był przez Chętnika odbudowywany po wojnie . Tworzył też w tym czasie Muzeum Ziemi w Łomży. Organizował Dział Bursztynu w Muzeum Ziemi w Warszawie i Dział Kurpiowsko -Mazowiecki w Muzeum Kultur Ludowych w Warszawie.

Był czynnym członkiem Polskiej Akademii Umiejętności , Komisji Antropologicznej Towarzystwa Naukowego w W-wie , Towarzystwa Naukowego w Płocku , Towarzystwa Naukowego w Białymstoku , Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego , Delegatem Rady Ochrony Przyrody. Opracował około 250 prac zwartych / część niewydanych do dziś/ , ok 600 artykułów okolicznościowych . Naukowiec, Działacz , Pisarz – Wielki Kurp i Polak Adam Chętnik odznaczony został Krzyżem Kawalerskim i Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski , Złotym Krzyżem Zasługi , Medalem Rodła , Złotą Odznaką za Opiekę nad Zabytkami .

Imię Adama Chętnika noszą Szkoły w Jednorozcu , Ostrołęce, Nowogrodzie, Towarzystwo Naukowe Ostrołęckie. Jest wiele ulic Adama Chętnika . Wydano wiele publikacji na Jego temat/ , jak " Adam Chętnik- Kurp i Polak" praca zbiorowa , " Adam Chętnik – patriota, uczonek , społecznik , polityk" itp. i kilkadziesiąt innych omawiających Jego życie i dorobek . Wydano wiele reprintów Jego prac i dzieł niewydanych za życia .

Podsumowaniem Jego dorobku życiowego jest m.in. podjęta z inicjatywy PSL Uchwała Sejmu z 16 grudnia 2015 r honorująca Jego Osobę , a również pismo Prezesa J. Kaczyńskiego skierowane do Rodziny z okazji 50-lecia śmierci podkreślające znaczenie Chętnika w odrodzeniu się wolnej Polski .

opracował Jacek Chętnik / wnuk /

Zwarty życiorys i opis dokonań Adama Chętnika

Pierwsze lata życia

Adam Chętnik urodził się 20 grudnia 1885 roku w Nowogrodzie łomżyńskim, w ówczesnym zaborze rosyjskim, w rodzinie głęboko patriotycznej. Ojciec, Wincenty, krzewił wśród ziomków idee narodowyzwoleńcze, prenumerował zakazaną Gazetę Świąteczną, Zorzę, Polaka. Był organizatorem pierwszych polskich stowarzyszeń na terenie Nowogrodu. Dorastający Adam chłonał te polskie klimaty wraz z głębokim umiłowaniem pięknej ziemi kurpiowskiej. W ramach represji wobec Polaków w zaborze rosyjskim Adam Chętnik był świadkiem wielokrotnych aresztowań ojca przez władze rosyjskie, sam również był aresztowany już w dzieciństwie za działalność patriotyczną i akcje antyrosyjskie. Dom rodzinny Chętników był miejscem spotkań środowisk patriotycznych, ośrodkiem ruchu niepodległościowego i życia kulturalno – oświatowego. To fundament ideowy na całe życie, a zawarte wówczas przyjaźnie i kontakty pomogły mu w dziele życiowym. Z domu rodzinnego wyniósł też Adam Chętnik wiele przydatnych w dalszym życiu umiejętności, np., ciesielkę, pszczelarstwo, rolnictwo, blacharstwo, introligatorstwo. Ponadto śpiewał w chórach, grał na wielu instrumentach: organach, skrzypkach itp. W wieku około 21 lat, po ukończeniu gimnazjum w Łomży, wyjechał do Warszawy na kursy pedagogiczne Macierzy Szkolnej. Tu spotkał się ze środowiskiem narodowym złożonym z wielu wspaniałych profesorów i kolegów. Tu także określił swoją dalszą przyszłość jako etnografa i muzeologa, tj. związał ją z zawodami chroniącymi historię i kulturę polską oraz budującymi tożsamość narodową społeczeństwa. W czasach zaborów było to równoznaczne z prowadzeniem walki o polskość, zagrożoną represjami ze strony zaborców: więzieniem, zsyłką itp. Zaznaczyć należy, że każdy działacz kultury polskiej w tym okresie był swoistym żołnierzem – walczył bowiem o polskość z narażeniem życia swojego, a często też rodziny!

Działalność konspiracyjna w okresie zaborów

Adam Chętnik włączył się w nurt działań niepodległościowych. Aby uzyskać możliwość realnego działania znany władzom Chętnik, jako „niebłagonadiożnyj” postanowił wyjechać do Petersburga, gdzie po kilku miesiącach nauki uzyskał rosyjskie świadectwa, niezbędne do zajmowania stanowisk i do prowadzenia działalności wydawniczej, jaką z innymi działaczami niepodległościowymi zaplanowali podjąć.

Już około roku 1910 w środowisku, do którego należał m.in. Chętnika, powstała idea organizowania młodzieży wiejskiej w celach narodowo – patriotycznych. W 1912 roku powołano do życia Związek Młodzieży Wiejskiej. Wówczas Członkiem Komitetu Założycielskiego był Adam Chętnik. Program Związku miał być rozpowszechniany w piśmie Drużyna. Redaktorem i wydawcą pisma został Adam Chętnik. Pełnił on również rolę głównego ideologa tego ruchu młodzieżowego.

Związek Młodzieży Wiejskiej powstał jako organizacja tajna. Jej celem było pobudzanie patriotyzmu i przygotowanie młodzieży do walki o niepodległość i zjednoczenie Polski oraz walki o sprawiedliwość społeczną. Pismo Drużyna stanowiło katalizator i zarzewie dla powstania ruchu drużyniackiego wśród młodzieży wiejskiej na obszarze całego kraju. W latach 1912 – 1913 Chętnik zorganizował 70 kół młodzieży wiejskiej, łącząc społeczeństwo w idei narodowej. Ruch był też fundamentem dla powstającego Junactwa, tj. młodzieżowego ruchu niepodległościowo-wojskowego. Twórca Junactwa – Stefan Plewiński – pozyskał dla tej idei m.in. Adama Chętnika, mianując go członkiem Rady Przybocznej i Naczelnikiem jednego z okręgów. Chętnik podjął gorliwą pracę ideową, zaangażował w sprawę zarówno siebie, jak i dotychczasowy dorobek i struktury Drużyny. Samodzielnie tworzył programy wychowawcze, ideowe i logistykę działania ruchu. Junactwo objęło swoimi wpływami młodzież wiejską, rzemieślniczą i częściowo robotniczą. Na bazie ruchu drużyniackiego tworzone plutony junackie, które w ścisłej tajemnicy prowadziły zajęcia wojskowe. W nieodległym czasie prawie cała młodzież drużyniacko/junacka wstępowała do Polskiej Organizacji Wojskowej (POW). W ten m.in. sposób młodzież (szczególnie wiejska) na terenie całego kraju była przygotowywana do walki o niepodległą Polskę w trudnych, konspiracyjnych warunkach. Według wielu była to „epokowa praca” Adama Chętnika.

Plebiscyt na Warmii i Mazurach

Plebiscyt na Warmii i Mazurach to nieco zapomniany już etap walki o polskość tych ziem po I wojnie światowej oraz o granice odradzającego się państwa. Był to, wraz z plebiscytem śląskim, jeden z etapów decydowania o granicach Polski, podjęty na konferencji pokojowej w Wersalu. Przygotowania do plebiscytu i jego akcja wymagały wyjątkowego poświęcenia i aktywności miejscowej ludności polskiej. Niemcy w bezpardonowy sposób prowadzili swoją akcję agitacyjną, działając w sposób brutalny wobec miejscowej ludności (pobicia, podpalenia, napady, niszczenie polskich symboli itp.). Takim szykanom poddawany był też Adam Chętnik, jako główny organizator – w imieniu

Polski – terenowej działalności i przygotowań do plebiscytu. Założył i prowadził Ekspozyturę Centralnego Komitetu Mazurskiego w Nowogrodzie. Jako Delegat Komitetu posiadał uprawnienia komisaryczne i pełnomocnictwa z Prezydium Rady Ministrów i Naczelnego Dowództwa. Zakładał biura i oddziały w pasie przygranicznym. Powołał do życia Związek Puszczański, skupiając w nim całokształt działań polskich. Formą działań były ogromne wiece, uroczystości, zebrania, walka przeciwko szerzącej się komunie. Wydawał Chętnik w tym celu pisma: „Gość Puszczański”, „Goniec Pogranicza”, „Dzwon z nad Narwi”. Całą tą olbrzymią polską pracą propagandową oparta była o przywódczy wysiłek Adama Chętnika i jego bezpośrednie uczestnictwo. Przeżył wiele bezpośrednich napaści, pobić, napadów rewolwerowych. Działal, walczył, ukrywał się – ścigany przez płatnych zabójców niemieckich, jako ich pierwszy wróg. Występował pod wieloma pseudonimami (np. Puszczak). Plebiscyt został niestety przez Polskę przegrany. Bohaterstwo Chętnika i wielu jego współpracowników poszło w zapomnienie, a była to przecież świadoma, wielomiesięczna walka na śmierć i życie z wrogiem polskości – Niemcami. Walka ta toczona była z wielkim poświęceniem, często bez należnego wsparcia ze strony władz centralnych Polski. Mało kto dziś pamięta o dramacie polskiej ludności terenów plebiscytowych i bandyckich działaniach Niemców w owym czasie. Symbolem i świadectwem tego okresu i wspomnianych działań jest właśnie Adam Chętnik. O jego zasługach niech świadczy fakt, że Niemcy określili go jako swojego bezwzględного wroga. W takich realiach postrzegany był przez resztę swojego życia. Nigdy bowiem nie zaprzestał działań na rzecz polskości Warmii i Mazur.

Okres II Rzeczypospolitej

W 1920 roku Adam Chętnik zainicjował i prowadził wielką akcję antybolszewicką. Kwintesencją było aresztowanie go przez bolszewików w czasie wojny 1920 roku. Strasznych konsekwencji udało się mu uniknąć dzięki ucieczce z więzienia i schronieniu się w borach kurpiowskich.

W 1923 roku Chętnik, jako znany społeczeństwu działacz, został wybrany posłem na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej z ramienia Związku Ludowo – Narodowego. Znany jest też z tego okresu jako aktywny działacz na rzecz interesów Regionu Kurpiowskiego. Ten okres jego pracy został uhonorowany Uchwałą Sejmu RP z dnia 16 grudnia 2015 roku, podjętą z okazji 130 rocznicy urodzin. W 1923 roku, za zasługi dla niepodległości Polski i niezachwianą walkę o polskość, został Adam Chętnik odznaczony przez Prezydenta

Stanisława Wojciechowskiego Orderem Polonia Restituta – Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Złotym Krzyżem Zasługi.

W roku 1966 Chętnik otrzymał Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, a w 1986 roku – pośmiertnie – Medal Rodła.

Przyjmując na siebie obowiązki posła nie zaniechał Chętnik dalszej pracy na rzecz polskości Warmii i Mazur poprzez oświatę regionalną, tj. organizował zjazdy, zebrania, odczyty na całym pograniczu, w których uczestniczyli Mazurzy pruscy. Wydawał też w dalszym ciągu szereg pism i broszur, będąc ich redaktorem i finansując je często z własnych środków. Polskie związki i organizacje młodzieżowe Prus Wschodnich oddały się całkowicie pod opiekę programową i kierownictwo Chętnikowi, używającemu nadal pseudonimu Puszczak. Jako Polak i katolik podjął też walkę z komunistyczną działalnością ks. Okonia, szkodliwą dla regionu i Polski.

W 1927 roku odszedł Chętnik z polityki, pragnąc poświęcić się pracy oświatowej, naukowej i patriotycznej, rozwojowi ruchu regionalnego wśród młodzieży wiejskiej, a przez to budowaniu tożsamości narodowej i patriotycznego społeczeństwa. Należy tu zaznaczyć, że Adam Chętnik był naukowcem – etnografem, historykiem, literatem, badaczem kultury, stworzył podstawy nauki o bursztynie. Jako etnograf uzyskał sławę międzynarodową. Podwaliny narodu i Polski widział w poszanowaniu własnej kultury. Dlatego też wielkie znacznie przypisywał muzealnictwu, które współtworzył w wolnej Polsce. Realizując tę wizję i swoje posłannictwo narodowe od 1920 roku budował i organizował Muzeum Skansen Kurpiowski w Nowogrodzie. Muzeum to tworzył z własnych, rodzinnych środków finansowych, z własnym pomysłem, pracą, przy ogromnym wsparciu rodziny, a przede wszystkim pierwszej żony – Zofii Klukowskiej. W 1927 roku, po 7 latach ciężkiej pracy, nastąpiło otwarcie tego Muzeum, wielkiego patriotycznego dzieła Adama Chętnika. Stało się ono jednocześnie ośrodkiem kulturalnym i kontaktowym dla wielu spraw regionalnych i polskich o różnym charakterze.

Tu zorganizował się ruch regionalny kurpiowsko – mazurski i związany z pograniczem. Tu powstał silny ruch krajoznawczo – ludoznawczy nad Narwią. Powstały wydawnictwa miejscowe, tj. Biblioteka Pogranicza Prus Wschodnich i Czytelnia Nadnarwiańska – istniejące do II wojny światowej. Wszystkie te organizacje powołał, tworzył i utrzymywał ich funkcjonowanie Adam Chętnik (redaktor, a często też główny sponsor). W 1933 roku, przy pomocy władz państwowych, tworzy Chętnik w Nowogrodzie Stację

Badań Naukowych Dorzecza Środkowej Narwi, z zasięgiem działania na Mazowsze Pruskie. Powstaje tu również biblioteka i pracownie naukowe. Stacja działała niezależnie od Skansenu i umiejscowiona jest w prywatnych budynkach Chętnika. W oparciu o te jednostki prowadzona jest praca kulturalno – oświatowa. Organizowane są wycieczki nad granicę pruską, w szkołach organizowane są odczyty o Mazowszu Pruskim, obozy harcerskie itp. Z inspiracji Chętnika z Warszawy i Myszyńca nadawane były audycje radiowe skierowane do mieszkańców pogranicza. Powstaje miejscowa i narodowa literatura (naukowa i popularna).

W dojrzałym okresie życia poświęcił się Chętnik przede wszystkim pracy naukowej, dalszemu rozwojowi Skansenu, pracy badawczej ukochanego regionu kurpiowskiego, wychowywaniu młodzieży i edukowaniu społeczeństwa. Osią działań naukowych była oczywiście również polskość Warmii i Mazur. Wydał w tym okresie kilkadziesiąt prac naukowych i książek popularnonaukowych, m.in. książkę „Mazurskim Szlakiem”, za którą otrzymał podziękowanie z Kancelarii Naczelnego Wodza. Została ona zalecona przez Ministerstwo Oświaty do bibliotek i szkół. Podjął się też Chętnik tworzenia Oddziałów Kurpiowskich na pograniczu. Tworzenie tych Oddziałów rozpoczęto w Myszyńcu. Dla akcji polskiej wznowił Chętnik działalność Związku Puszczańskiego, pod nazwą Związku Kurpiowsko – Mazurskiego. Na prośbę Dowództwa organizował Chętnik dla wojska odczyty i pogadanki o Prusach Wschodnich i Mazurach. Organizował obozy drużyn junackich w Nowogrodzie. Wojsko integrowało się ze społeczeństwem poprzez wspólne obchodzenie różnych narodowych zdarzeń i uroczystości. Teren Muzeum stał się ośrodkiem towarzyskim dla oficerów Wojska Polskiego z oddziałów pogranicznych.

Adam Chętnik został też mianowany Delegatem Państwowej Rady Ochrony Przyrody na powiaty: łomżyński i ostrołęcki. W ramach tej działalności ochronił od zagłady wiele zabytków przyrodniczych, utworzył kilka rezerwatów przyrody. Działał również w Wojewódzkiej Komisji Regionalnej Odbudowy Miast. W tym czasie wygłosił Chętnik wiele referatów na międzynarodowych kongresach o kulturze i sztuce kurpiowsko – mazurskiej.

Okres II wojny światowej i powojenny

Wybuch II wojny światowej oznaczał dla tych ziem podwójną tragedię. Najpierw zostały one napadnięte przez bolszewików. Od grudnia 1939 roku kieruje Chętnik – jako Puszczak – tajną działalnością antybolszewicką, prowadząc akcje o charakterze wojskowym. Poszukiwany przez okupanta uciekł, unikając aresztowania i niechybnej egzekucji.

Pracę po Puszczażu przejął Kurpik z Warszawy, tj. Adam Chętnik pod nowym pseudonimem. Po zajęciu tych ziem przez Niemcy hitlerowskie Chętnik musiał się ukrywać, był bowiem ścigany za wieloletnią walkę o polskość Warmii i Mazur, za działalność plebiscytową, wydawnictwa antyniemieckie, jak książka „Mazurskim Szlakiem”, a w końcu za nieprzyjęcie propozycji władz okupacyjnych, aby tworzył oddzielną Gubernię z Ziemi Kurpiowskiej i terenów Prus, tzw. „Volks Kurpień”. Ostatecznie uciekł Chętnik do Warszawy, zmieniając nazwisko na Antoni Chojnowski. W 1940 sfingował swoją śmierć, w gazetach ukazał się nekrolog Adama Chętnika. To zakończyło niemiecki pościg.

Przebywając podczas okupacji w Warszawie uczestniczył Chętnik w działalności podziemnej różnych organizacji walczących i tajnych środowisk naukowo – kulturalnych. Działal też od 1941 roku jako Kurpik, kontynuując pracę narodowowyzwoleńczą na ziemiach wschodnich. Podjął próbę wskrzeszenia Oddziału Strzelców Kurpiowskich w łomżyńskim. Wznowił w terenie pracę Związku Kurpiowsko – Mazurskiego. W 1941 roku Niemcy wydali wyrok śmierci na Kurpika. Chętnik w okresie wojny tworzył dużo artykułów, opracowań, referatów i memoriałów, m.in. dla Delegatury Rządu Polskiego. Od maja 1942 roku nawiązał stałą współpracę z członkami Delegatury. Już w tym czasie tworzył projekty sposobów rewindykacji placówek naukowych na obszarze Prus Wschodnich. Często przebywał na terenach przygranicznych, inicjując tam działania tajne, np. Kurpiowsko – Mazurskiego Korpusu Ochrony Pogranicza. W 1942 roku brał udział w zorganizowaniu w Warszawie Centralnego Biura do Spraw Pogranicza Via z trzema wydziałami: a) Organizacyjnym (tu Związek Kurpiowsko – Mazurski), b) Naukowo – Badawczym (tu Stacja Nauk), c) Informacyjnym (propaganda i wywiad). W Biurze, pod kierownictwem Chętnika pracuje kilkanaście osób. Z wydziałami Delegatury Rządu na Kraj i działaczami krajowych stronnictw politycznych w imieniu Biura kontakty osobiście utrzymuje Chętnik, jako rzeczoznawca ds. Pogranicza Via. Należy zaznaczyć, że w 1942 roku Chętnik wraz z całą organizacją i kontaktami oddał się do dyspozycji gen. Sikorskiego, jako Naczelnego Wodza i premiera Rządu na Wychodźstwie (z gen. Sikorskim znał się Chętnik od 1913 roku, z okresu tajnej działalności przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości).

Trzeba podkreślić, że już w 1942 roku opracował Chętnik Wytyczne Programu Pracy w wyzwolonej Polsce, odnoszące się do terenów Polski Wschodniej/Mazowsza Pruskiego. Wytyczne te były uzgodnione z przedstawicielami Delegatury Rządu na Kraj i niektórymi przedstawicielami stronnictw politycznych. Obejmowały one precyzyjne działania

organizacyjne, budujące polskie państwo na wskazanych terenach. Chętnik, w swojej pracy wyraźnie ostrzegał przed bolszewizmem.

Aktywność Chętnika jest dobrze udokumentowana również jako członka Rady Opiekuńczej (pod przybranym nazwiskiem). Brał czynny udział w działalności tajnych organizacji naukowych i środowisk kulturowych, walczących o polskość w podziemiu. Napisał w czasie okupacyjnym około 40 prac naukowych związanych z etnografią oraz utwory literackie i wiersze. Prowadził też notatki codzienne o życiu okupowanej Warszawy, jak również z każdego dnia Powstania Warszawskiego. Jego rękopisy z tego okresu zostały wydane dopiero po 65 latach w dwóch książkach: „Powstanie Warszawskie” i „Okupacyjna codzienność”, stanowiące cenne studium dokumentacyjne życia w okupowanej Warszawie, analizę stosunków społeczno - politycznych i wnioski na przyszłość dla Polski troskliwego Polaka patrioty. Twórczość ta była nie do przyjęcia dla powojennych komunistycznych władz, dlatego czytelnik mógł poznać je drukiem dopiero po tak długim czasie.

A przecież walka Adama Chętnika o Polskę, o tożsamość narodową społeczeństwa, to nie tylko działania bezpośrednie. Jest Chętnik nazwany wielkim animatorem polskiej kultury. Uważał, że własna nauka, kultura, historia, muzealnictwo to są podstawy silnego państwa. Temu poświęcał każdy możliwy czas, majątek rodzinny, dochody z prac naukowych, diety poselskie, za pracę nie pobierał należnego wynagrodzenia. Wiele wydawnictw, broszur, pism propagandowych, koszty współpracowników, organizacji akcji narodowych, społecznych pokrywał Chętnik z własnej kieszeni.

Działalność w w/w zakresie to też walka o polskość, bo za krzewienie kultury polskiej w czasach zaborów czy okupacji groziła kara śmierci, więzienia, zsyłki, utraty zdrowia i majątku, a często represje wobec rodziny. Takie represje towarzyszyły Chętnikowi przez całe życie. Był 18 razy aresztowany, dwa razy skazany na śmierć, uciekł z transportu do niemieckiego obozu śmierci w Majdanku, a poza tym wspomina o wielu napadach na niego, zamachach i pobiciach. W czasie swojej działalności, ukrywając się przed zaborcami, okupantami i bolszewikami, posługiwał się 9 konspiracyjnymi pseudonimami.

Po II wojnie światowej doznał też wielu przykrości od władz, bowiem jako katolik nie pasował do kolejnych konfiguracji politycznych Polski. Chętnikowskie hasło „z Bogiem dla Polski” niezbyt pasowało do powojennej rzeczywistości. Kościół katolicki uhonorował jednak pamięć o Chętniku pamiątkową tablicą, umieszczoną w łomżyńskiej Katedrze.

W swoim dorobku naukowym posiada Chętnik ponad 250 prac zwartych, często unikatowych, z zakresu etnografii, bursztyniarstwa, kultury, literatury i historii oraz około 600 artykułów, referatów, broszur. Znajduje się Chętnik w trójce najważniejszych polskich etnografów, obok Kolberga i Glogera (znali się osobiście). Jest wielkim autorytetem dla naukowców, w tym za granicą Polski.

Niniejsza relacja z życia Adama Chętnika ma charakter wycinkowy i nie odzwierciedla w pełni jego niezwykle aktywnego życia, z przewodnim mottem: „czyniąc zastanawiam się, czy będzie to dobre dla Polski”.

Adam Chętnik zmarł śmiercią naturalną, w 1967 roku, po 87 latach życia. Pracował do ostatniej chwili mając nadzieję, że jego dorobek nie pójdzie w zapomnienie i będzie wykorzystany dla umacniania polskości. Niedługo przed śmiercią napisał, że „gdyby miał jeszcze raz przeżyć życie, to wyborów by dokonał takich samych”.

Opracował Jacek Chętnik /wnuk/ na podstawie posiadanych archiwów Adama Chętnika.

ZARYS DZIAŁALNOŚCI / walki /
NARODOWEJ/ NIEPODLEGŁOŚCIOWEJ/
ADAMA CHĘTNIKA

o państwowość POLSKI i tożsamość narodową

Adam Chętnik urodził się 20 grudnia 1885 roku w Nowogrodzie łomżyńskim znajdującym się pod zaborem rosyjskim w głęboko patriotycznej rodzinie. Ojciec Vincenty krzewił wśród ziomków idee narodowowyzwoleńcze, prenumerował zabronione pisma *Gazetę świąteczną*, *Zorzę*, *Polaka*. Był organizatorem pierwszych Stowarzyszeń polskich w tymże Nowogrodzie.

Dorastający Adam chłonał te polskie klimaty wraz z głębokim umiłowaniem pięknej ziemi kurpiowskiej. W ramach represji był świadkiem wielu aresztowań ojca przez władze carskie, a również, już jako młody chłopiec sam był uczestnikiem aresztowań za akcje antyrosyjskie. Dom rodzinny był miejscem spotkań środowisk patriotycznych, ośrodkiem ruchu niepodległościowego i życia kulturalno-oświatowego. To był fundament ideowy na całe życie, a przyjaźnie i kontakty pomagały Mu w dziele życiowym. Uczestnicząc też w życiu rodzinnym wyniósł z domu wiele przydatnych umiejętności tj. poznał ciesielkę, pszczelarstwo, rolnictwo, blacharstwo, introligatorstwo, śpiewał w chórach, grał na organach, skrzypkach itp. W wieku ok 21 lat, po ukończeniu gimnazjum w Łomży wyjechał Chętnik do Warszawy na kursy pedagogiczne *Macierzy Szkolnej*.

Tu spotkał się ze środowiskiem narodowym spośród wspaniałych profesorów i kolegów. Tu też wydaje się, że określił swoją przyszłość jako etnografa i muzeologa, tj. zawodów chroniących historię i kulturę polską i budujących tożsamość narodową społeczeństwa. W czasach zaborów było to postanowienie walki zagrożonej represjami-sądami, więzieniami, zsyłkami itp. z czym Chętnik zetknął się już w młodzieńczych latach. Każdy działacz kultury polskiej w tym okresie był żołnierzem - bowiem walczył o polskość z narażeniem życia !! swojego i rodziny.

Włączył się też Chętnik od razu w tajną działalność. Aby uzyskać możliwość realnego działania znany władzom Chętnik, jako "niebłagonadiożnyj" postanowił wyjechać do Petersburga, gdzie po kilku miesiącach nauki uzyskał rosyjskie świadectwa niezbędne do zajmowania stanowisk i do prowadzenia działalności wydawniczej, jaką z działaczami narodowymi zaplanowali podjąć.

Już ok 1910 r powstała idea organizowania młodzieży wiejskiej.

W 1912 r powołano Związek Młodzieży Wiejskiej. Członkiem Komitetu Założycielskiego był Adam Chętnik.

Program Związku miał być rozpowszechniany w piśmie *Drużyna*. Redaktorem i wydawcą pisma był Chętnik. A przede wszystkim ideologiem ruchu młodzieżowego. Związek Młodzieży Wiejskiej powstał, jako organizacja tajna. Jej celem było budzenie patriotyzmu i przygotowanie młodzieży do walki o niepodległość Polski i jej zjednoczenie oraz walki o sprawiedliwość społeczną. Dzięki piśmie powstawał ruch drużyniacki wśród młodzieży głównie wiejskiej w całym kraju. W latach 1912-1913 zorganizował Chętnik 70 kół młodzieży wiejskiej łącząc społeczeństwo w idei narodowej.

Ruch drużyniacki był też fundamentem dla powstającego *JUNACTWA* tj. młodzieżowego ruchu niepodległościowo-wojskowego. Twórca Junactwa Stefan Plewiński pozyskał dla tej idei m.in. Adama Chętnika mianując Go członkiem Rady Przybocznej i Naczelnikiem jednego z okręgów. Chętnik podjął gorliwą pracę ideową, zaangażował w to siebie i dorobek tj. potencjał i struktury

Drużyny. Samodzielnie tworzył programy wychowawcze, ideowe i logistykę działania ruchu.

Junactwo objęło swoimi wpływami młodzież wiejską, rzemieślniczą i częściowo robotniczą.

Na bazie ruchu drużyniackiego tworzone plutony junackie, które w ścisłej konspiracji prowadziły zajęcia wojskowe. W nieodległym czasie prawie cała młodzież drużyniacko/junacka wstępowała do Polskiej Organizacji Wojskowej /POW/. I tak to młodzież szczególnie wiejska na terenie całego kraju była przygotowywana do walki o Polskę w trudnych tajnych warunkach. W/g wielu była to "epokowa praca Chętnika".

Plebiscyt Warmińsko-Mazurski, jako element walki o polskość tych ziem. Zapomniany już dzisiaj etap walki o granice polskie po I-j wojnie światowej. Był on jednorodnym z plebiscytem śląskim działaniem o niepodległość Polski. Przygotowania do Plebiscytu i jego akcja wymagały wyjątkowego poświęcenia i aktywności ludności miejscowej. Niemcy w sposób bezpardonowy prowadzili swoją akcję agitacyjną, działając w sposób brutalny wobec ludności miejscowej poprzez pobicia, podpalenia, napady, niszczenie symboli polskich itp. Takim szykanom poddany był Adam Chętnik, jako główny organizator w imieniu Polski, działalności terenowej. Założył i prowadził Ekspozyturę Centralnego Komitetu Mazurskiego w Nowogrodzie. Jako Delegat Komitetu posiadał uprawnienia komisaryczne i pełnomocnictwa z Prezydium Rady Ministrów i Naczelnego Dowództwa. Zakładał biura i oddziały w pasie przygranicznym. Powołał do życia Związek Puszczkański skupiając w nim całokształt działań polskich. Formą działań były olbrzymie wiece, uroczystości, zebrania, walka przeciw szerzącej się komunie, Wydawał Chętnik w tym celu pisma "Gość Puszczkański", "Goniec Pogranicza", "Dzwon z nad Narwi". Cała ta olbrzymia polska praca propagandowa oparta była o przywódczy wysiłek Adama Chętnika i Jego bezpośrednie uczestnictwo. Przeżył wiele bezpośrednich napaści, pobić, napadów rewolwerowych. Działal i uciekał, walczył i ukrywał się ścigany przez płatnych morderców niemieckich, jako ich pierwszy wróg. Występował tu też pod pseudonimami m.in. "Puszczaka". Jednocześnie w 1920 roku zainicjował i prowadził wielką akcję antybolszewicką. Plebiscyt został niestety przez Polskę przegrany. Bohaterstwo Chętnika i wielu Jego bohatersko działających współdziałaczy poszło w zapomnienie.

A była to świadoma wielomiesięczna walka na śmierć i życie z wrogiem polskości Niemcami, wyzwolana własnym duchem i poczuciem patriotyzmu, bowiem nie zawsze wspierana właściwie przez centralne władze kraju, pozbawiona odpowiednich środków i zdecydowanego działania w kraju i na arenie międzynarodowej. Mało kto dziś pamięta o dramacie polskiej ludności i bandyckich działaniach władz niemieckich i Niemców wobec Polaków. Symbolem i świadectwem tego okresu jest Chętnik. Został On też określony przez Niemców, jako ich bezwzględny wróg. W tych też relacjach był postrzegany przez dalsze swoje życie, bowiem dalej działał na rzecz polskości Warmii i Mazur.

Konsekwencją swoich działań było też aresztowanie Chętnika przez bolszewików w czasie wojny bolszewickiej w 1920 r. Z więzienia udało się Chętnikowi uciec w bory kurpiowskie.

W 1923 roku Chętnik, jako znany społeczeństwu działacz został wybrany na posła z ramienia Związku Ludowo-Narodowego. Znany też jest z tego okresu, jako aktywny działacz na rzecz interesów Regionu Kurpiowskiego. Ten Jego okres pracy został uhonorowany Uchwałą aktualnego Sejmu z dnia 16 grudnia 2015 roku, z okazji szczególnej tj. 130 rocznicy urodzin.

W 1923 roku za zasługi niepodległościowe, za walkę o polskość został A.Chętnik odznaczony przez Prezydenta Wojciechowskiego orderem Polonia Restituta – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski i w 1923 r. Złotym Krzyżem Zasługi, w 1966 r. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, a w 1986 roku pośmiertnie Medalem Rodła.

Przyjmując na siebie obowiązki posła nie zaniechał Chętnik dalszej pracy na rzecz polskości Warmii i Mazur poprzez oświatę regionalną tj organizował zjazdy, zebrania, odczyty na całym pograniczu, w których uczestniczyli również Mazurzy Pruscy. Wydawał też w dalszym ciągu wiele pism i broszur będąc ich redaktorem i wydawcą i finansując je z własnych środków. Związki i organizacje młodzieżowe Prus Wschodnich oddały się całkowicie pod opiekę programową i kie-

rownictwo Chętnikowi używającemu nadal pseudonimu Puszczak . Jako Polak katolik podjął też walkę z komunistyczną działalnością ks. Okonia szkodliwą dla regionu i Polski .

W 1927 roku odszedł Chętnik z polityki pragnąc poświęcić się pracy oświatowej , naukowej i patriotycznej, rozwojowi ruchu regionalnego wśród młodzieży wiejskiej , a przez to budowaniu

tożsamości narodowej i patriotycznego społeczeństwa polskiego . Należy tu zaznaczyć, że Adam Chętnik był naukowcem- etnografem, historykiem, literatem, badaczem kultury, stworzył podstawy nauki o buszynie w Polsce. Jako etnograf uzyskał sławę międzynarodową. Podwaliny narodu i Polski widział w poszanowaniu własnej kultury. Dlatego też wielkie znaczenie przypisywał muzealnictwu , które współtworzył już w wolnej Polsce. Realizując tą wizję i swoje posłannictwo narodowe od 1920 r budował i organizował Muzeum Skansen Kurpiowski w Nowogrodzie. Muzeum to tworzył z własnych/rodzinnych środków finansowych, własnym pomysłem, pracą przy olbrzymim wsparciu Rodziny , a przede wszystkim pierwszej żony Zofii Klukowskiej.

W 1927 roku po 7 latach ciężkiej pracy nastąpiło otwarcie tego Muzeum, Wielkiego Patriotycznego Dzieła Adama Chętnika . Stało się ono jednocześnie Ośrodkiem kulturalnym i kontaktowym dla wielu spraw regionalnych i polskich o różnym charakterze .

Tu zorganizował się ruch regionalny Kurpiowski – Mazurski związany z pograniczem .

Tu powstał silny ruch krajoznawczo – ludoznawczy nad Narwią . Powstały wydawnictwa miejscowe tj. : Biblioteczka Pogranicza Prus Wschodnich i Czytelnia Nadnarwiańska istniejąca do 2-jej wojny światowej . Wszystkie te organizacje powoływał , tworzył i utrzymywał ich funkcjonowanie Adam Chętnik będąc redaktorem i wydawcą jednocześnie, finansując ich działalność z własnych środków . W 1933 roku przy pomocy władz państwowych tworzy Chętnik w Nowogrodzie Stację Badań Naukowych Dorzecza Środkowej Narwi z zasięgiem działania na Mazowsze Pruskie . Powstaje tu również biblioteka i pracownie naukowe. Stacja ta jest niezależna od Skansenu. Umiejscowiona jest w budynkach własnych Chętnika . W oparciu o te jednostki prowadzona jest praca kulturalno – oświatowa . Organizowane są wycieczki nad granicę pruską .

W szkołach organizowane są odczyty o Mazowszu Pruskim . Organizowane są obozy harcerskie i inne na pograniczu. Emitowane są audycje radiowe z Warszawy i Myszynca . Powstaje miejscowa i narodowa literatura naukowa i popularna .

Poświęcił się Chętnik pracy naukowej , dalszemu rozwojowi Skansenu, pracy badawczej ukochanego regionu kurpiowskiego , wychowaniu młodzieży i społeczeństwa . Wiodącą jednak była działalność na rzecz polskości Warmii i Mazur . Wydał w tym okresie kilkadziesiąt prac naukowych/ książek o charakterze naukowo-propagandowym. M.in książkę "Mazurskim Szlakiem" , za którą dostał podziękowanie z Kancelarii Naczelnego wodza. Została ona zalecona przez Ministerstwo Oświaty do bibliotek i szkół . Podjął się też Chętnik tworzenia Oddziałów Kurpiowskich na pograniczu. Tworzenie tych Oddziałów rozpoczęto w Myszyncu. Dla akcji polskiej wznowił Chętnik działalność Związku Puszczańskiego pod nazwą Związku Kurpiowsko-Mazurskiego.

Na prośbę Dowództwa organizował Chętnik dla wojska odczyty i pogadanki o Prusach Wschodnich i Mazurach. Organizowano obozy drużyn junackich w Nowogrodzie. Wojsko integrowało się ze społeczeństwem poprzez wspólne obchodzenie różnych narodowych zdarzeń i uroczystości. Teren Muzeum stał się ośrodkiem towarzyskim dla oficerów W.P. z oddziałów pogranicznych .

Adam Chętnik został też mianowany Delegatem Państwowej Rady Ochrony Przyrody na powiaty łomżyński i ostrołęcki . W ramach tej działalności ochronił od zagłady wiele zabytków przyrodniczych utworzył kilka rezerwatów przyrody. Działał również w Wojewódzkiej Komisji Regionalnej Odbudowy Miast . W tym czasie wygłosił Chętnik wiele referatów na kongresach międzynarodowych o kulturze i sztuce kurpiowsko – mazurskiej .

Wybuch wojny oznaczał dla tych ziem 2 wojny. Tereny te zostały w 1939 r napadnięte przez bolszewików. Od grudnia 1939 roku kieruje Chętnik, jako Puszczak tajną działalnością antybol-szewicką prowadząc akcje o charakterze wojskowym. Poszukiwany przez okupanta Chętnik

uciekł unikając aresztowania i egzekucji.

Pracę po Puszczaku podjął Kurpik z Warszawy tj. Chętnik pod nowym pseudonimem. Należy zaznaczyć, że ucieczki i ukrywanie rozpoczął Chętnik z momentem napadu Niemców na Polskę. Ścigali go Niemcy za wieloletnią walkę o polskość Warmii i Mazur, za działalność plebiscytową, wydawnictwa antyniemieckie, jak książka "Mazurskim Szlakiem", a w końcu za nieprzyjęcie ich propozycji, aby tworzył oddzielną Gubernię z Ziemi Kurpiowskiej i terenów Prus tzw.

"Volks Kurpień" stając na jej czele i wyrzekając się polskości. Ostatecznie uciekł Chętnik do Gubernatorstwa do Warszawy zmieniając nazwisko na Antoni Chojnowski. Przestali też szukać go Niemcy, bowiem w 1940 r. ukazał się nekrolog Adama Chętnika.

Przebywając podczas okupacji w Warszawie uczestniczył Chętnik w działalności podziemnej różnych Organizacji walczących i tajnych środowisk naukowo-kulturowych. Działał też od 1941 roku jako "Kurpik" kontynuując działalność narodowo-wyzwoleńczą na ziemiach wschodnich. Podjął próby wskrzeszenia Oddziału Strzelców Kurpiowskich w łomżyńskim. Wznowił w terenie pracę Związku Kurpiowsko-Mazurskiego. W 1941 r. Niemcy wydali wyrok śmierci na Kurpika.

Dalej Chętnik działał, jako z-ca Kurpika. Tworzył dużo opracowań artykuły, memoriały referaty między innymi dla Delegatury Rządu Polskiego. Od maja 1942 roku stała współpraca z członkami Delegatury. Już w tym czasie tworzył projekty o sposobie rewindykacji placówek naukowych na terenie Prus Wschodnich. Stale przedostawał się w tereny przygraniczne osobiście inicjując tajne działania. m.in. Kurpiowsko-Mazurskiego Korpusu Ochrony Pogranicza.

W 1942 roku zorganizowano w Warszawie Centralne Biuro do Spraw Pogranicza VI a- z trzema wydziałami: a/ Organizacyjnym / tu Zw. Kurpiowsko-Mazurski /, b/ Naukowo-Badawczym / tu Stacja Nauk. Itp. /, c/ Informacyjnym/ obejmującym propagandę i wywiad. W biurze pracuje pod kierownictwem Chętnika kilkanaście osób.

Z Wydziałami Del. Rz. i działaczami Stronnictw Politycznych kontakty osobiste utrzymuje Chętnik, jako rzeczoznawca d/s Pogranicza VI a. Należy zaznaczyć, że w 1942 roku Chętnik wraz z całą swoją Organizacją i kontaktami oddał się do dyspozycji Sikorskiego i Jego Rządu. / Z gen W. Sikorskim znał się Chętnik od 1913 roku ze wspólnych tajnych spotkań i działań przygotowujących Polaków do odzyskania niepodległości /.

Trzeba podkreślić, że już w 1942 r. opracował Chętnik Wytyczne Programu Pracy w wyzwolonej Polsce odnoszące się do terenów Polski Wschodniej /Mazowsza Pruskiego/. Wytyczne te były uzgodnione z przedstawicielami Delegatury Rządu i niektórymi przedstawicielami Stronnictw Politycznych. Obejmowały one też precyzyjne działania organizacyjne budujące polskie Państwo. W swoim wizjonerstwie uprzedzał Chętnik przed bolszewizmem.

Aktywność Chętnika jest też udokumentowana, jako Członek Rady Opiekuńczej / pod przybranym nazwiskiem/. Brał czynny udział w działalności tajnych organizacji naukowych i środowisk kultury walczących o polskość w podziemiu. Napisał w tym czasie okupacyjnym ok 40 prac naukowych związanych z etnografią, literaturę / wiersze, dla Polaków. Prowadził też notatki codzienne o życiu okupacyjnej Warszawy, a również z każdego dnia Powstania Warszawskiego. Jego rękopisy z tego okresu zostały wydane dopiero po ok 65 latach w 2 książkach.

Pierwsza to "Powstanie Warszawskie", druga to "Okupacyjna codzienność" stanowiąca jedyne studium dokumentacyjne życia w okupowanej Warszawie, analizę stosunków politycznych i wnioski na przyszłość dla Polski troskliwego Polaka - Patrioty, nie do przyjęcia dla władz Polski powojennej.

A przecież walka Adama Chętnika o Polskę, o tożsamość narodową społeczeństwa to nie tylko działania bezpośrednie. Jest Chętnik nazwany wielkim animatorem kultury polskiej. Uważał, że właśnie nauka, kultura, historia, muzealnictwo to są podstawy silnego państwa. Temu poświęcał każdy możliwy czas, majątek Rodziny, wszystkie swoje dochody z prac naukowych, diety poselskie, za pracę nie pobierał należytego wynagrodzenia. Wiele wydawnictw, broszur, pism propagandowych, koszty współpracowników, akcji narodowych, społecznych pokrywał Chętnik z własnych środków.

Działalność w w/w zakresie należy nazywać też walką. Bo za krzewienie kultury polskiej, w czasach zaborów, okupacji groziła kara śmierci, zsyłki, utraty zdrowia, pozbawienia mienia dla całych rodzin patriotycznych. Te represje towarzyszyły Chętnikowi przez całe życie.

Był 18 razy aresztowany, miał 2 wyroki śmierci, pisze Chętnik o wielu napadach, zamachach, pobiciach Jego Osoby inicjowanych przez wrogów Polski Niemców i Rosjan/bolszewików/ za Jego nieugiętą walkę o polskość. Posługiwał się w swojej działalności uciekając od prześladowców 9 pseudonimami. Doznał też niemało przykrości od swoich, bowiem, jako głęboki katolik nie pasował do kolejnych konfiguracji politycznych Polski. Hasło "Z Bogiem dla Polski" było Jego kolejną dewizą. Uznał to wielkie poświęcenie Kościół Polski honorując pamięć o tym Wielkim Polaku i Kurpiu tablicą umieszczoną w Katedrze łomżyńskiej.

W swym wielkim dorobku naukowym posiada Chętnik ponad 250 prac zwartych unikatowych dla nauki z zakresu etnografii, bursztyniarstwa, kultury, literatury, historii i ok 600 poz. prac o charakterze artykułów, broszur, referatów itp. Nie wszystkie są niestety wydane. Znajduje się Chętnik w trójce wielkich polskich etnografów tj. Kolberga, Glogera/znali się o sobie /. Jest wielkim autorytetem dla naukowców również za granicą.

Ale wyżej przytoczona relacja wycinkowa z niezwykle aktywnego życia Chętnika, jako walczącego z niezwykłym poświęceniem o Polskę wolną i tożsamość narodową przez całe życie, systemowym działaniem mimo stałego zagrożenia życia jest godna pamięci, upowszechnienia z samodzielnej inicjatywy Instytucji państwowych.

Udało się Chętnikowi uniknąć śmierci, uciec z transportu do Majdanka, z więzień, przeżyć zamachy na życie i zdrowie. Umarł śmiercią naturalną w 1967 roku, w wieku 82 lat doświadczony przez los wiele razy okrutnie i niegodnie. Pracował do ostatniej chwili życia nie wiedząc czy jego dorobek pójdzie w zapomnienie, czy będzie właściwie wykorzystany. Pisał na półkę, bo system polityczny utrudniał mu wydawanie prac.

Ale niedługo przed śmiercią napisał, " że gdyby miał jeszcze raz przeżyć życie, to wyborów by dokonał takich samych " .

Jacek Chętnik / wnuk Adama /

Opracowano na podstawie posiadanych archiwów Adama Chętnika .-2017 r.

Stan archiwaliów Adama Chętnika. Ocena dorobku.

Istnieje kilka bibliografii Adama Chętnika. Opracował taką Krzysztof Braun, kolejno bibliografia Elżbiety Zielińskiej i P. Piaseckiej i wiele innych niepełnych – okazjnych. Dokumentują one dorobek A.Chętnika na około 500 pozycji, w tym prac zwartych w przedziale 100 do 120 poz.. Pozostałe poz.to artykuły, wystąpienia, reportaże itp. jedno, kilku lub wielostronicowe zawarte w wielu wydawnictwach specjalistycznych, regionalnych, ogólnopolskich m.in. Drużyna, Gość Puszczkański, Goniec Pogranicza, Ziemia, Płomyk, Lirnik i wiele innych.

Są to oczywiście prace znane i publikowane.

Istnieje jednak dorobek A.Chętnika jeszcze nieznan i nie publikowany. M.innymi z uwagi na nieprzychylność władz w okresie powojennym znaczną część opracowań pisał Chętnik na półkę.

Sam Chętnik w 1964 r. podsumowuje swój dorobek w pracach zwartych na poziomie 234 poz.. Po śmierci Chętnika w 1967 r. 2-ga żona podsumowuje prace nie wydane w ilości ok 70 pozycji, część przygotowana do druku, część w rękopisach wymagających redakcji technicznej itp. .

Od kilku lat prowadzone przeze mnie kwerendy w różnych miejscach, również przy pomocy specjalistów- badaczy i znawców tematyki wskazują na poziom pozycji ponad 900! w tym około 270 zwartych. Znaczna część pozostaje w rękopisach. Są to tematy nowe lub tzw. poprawione wydania poprzednie. Np. z czasów okupacji niemieckiej lata 1941 do 1944 jestem w posiadaniu 42 sztuk rękopisów w postaci zeszytów szkolnych o różnej objętości i tematyce, czasem trudnych do rozczytania. Do dziś nie wydane. Ilość stron w/g bibliografii Piaseckiej to ok 3900. Ilość stron w/g spisu Chętnika z 1964 roku to ok 7500. różnica ok 3600. Część została wydana po śmierci, ale oceniam, że min połowa nie. Ponadto odnajduję ciągle nowe pozycje. Praca jest b.żmudna. W dorobku Chętnika można wyodrębnić wiele działów tematycznych jak :

Etnografię, Historię, Bursztyniarstwo, Muzealnictwo, Literaturę / wiersze, widowiska, pieśni /. Olbrzunia, nieznaną szerzej część niepodległościową to walka o polskość Warmii i Mazur, okupacja niemiecka, tworzenie junactwa polskiego, działalność polityczna/ sejmowa/, organizacja ruchu młodzieży wiejskiej, walka o kulturę polską itd..

Archiwalia A.Chętnika zawierają niezwykle cenną wiedzę. Zapisy źródłowe dokonywane przez Chętnika pochodzą z okresu początku ub.wieku, a i dalsze z okresu Jego życia są dziś nieocenionym materiałem naukowym, nie do odtworzenia dla kolejnych badaczy! Zawierają też tysiące zdjęć. Cennych wątków przedmiotowych można wydzielić więcej. Stan techniczny archiwaliów wymaga wiele ciężkiej, morderczej pracy polegającej na rozczytywaniu rękopisów, ich przepisywaniu, całej redakcji technicznej związanej z wieloma luźnymi notatkami itp. .

Ale istotą pracy nad archiwaliami powinna być ich analiza merytoryczna, wielowątkowa nadająca dorobkowi i wykonywanej pracy właściwą wartość do wykorzystania dla potrzeb nauki, historii i kultury. Znaczna część archiwaliów znajduje się też w wielu instytucjach w kraju i w świecie.

Interdyscyplinarne wykonanie opracowanie całego dorobku A. Chętnika to w/g specjalistycznych ocen około 3 lat pracy w ilości kilkunastu osób i znaczne koszty.

Wskazane byłoby priorytetowo wykonanie bibliografii podmiotowej i przedmiotowej Chętnika. Cennym i interesującym byłoby opracowanie pełnej monografii. Wydane tzw. Życiorysy są tylko sygnałnym opisem niezwykle ciekawego życia Adama Chętnika.

Jacek Chętnik – wnuk Adama
sierpień 2017 r.

Działalność parlamentarna Adama Chętnika

W 1922 roku Adam Chętnik otrzymał propozycję kandydowania do Sejmu 1 kadencji ze związku Ludowo – Narodowego , jako kandydat Ziemi Łomżyńskiej.

Należy podkreślić , że już w tym okresie był znanym działaczem społecznym i niepo-
dległościowym . Był też już znanym naukowcem, człowiekiem wszechstronnie wykształ-
conym.

W dorobku działacza Adama Chętnika była działalność związana z rozwojem ruchu ludowego i współtworzeniem Junactwa . Znany był z szerokiej działalności publicystycz-
nej jako ideolog i współtwórca Związku Młodzieży Wiejskiej i w/w Junactwa . Redagował i wydawał szereg pism , jak : Drużyna, Gość Puszczański, Goniec pogranicza, Limik Wios-
kowy, Dzwon z nad Narwi i wiele innych .

Jako działacz był organizatorem wielu akcji patriotycznych m.in. jak wielotysięczny wiec związany z odsłonięciem pomnika Stacha- Konwy w 1922 r- bohatera kurpiowskiego. Znany był , jako jeden z organizatorów plebiscytu warmińsko- mazurskiego nistety prze-
granego przez Polskę . Wcześniej w 1919 roku został też Prezesem nowo powstałego Związku Puszczańskiego .

Kandydowanie na posła w ramach Związku Ludowo – Narodowego było kolejnym etapem działań i możliwością bardziej skutecznego działania na rzecz ludu kurpiowskiego i interesów tego regionu .

Kadencja tego sejmiku rozpoczęła się w 1922 r pierwszym posiedzeniem w dniu 1 grudnia . Trwała do 1927 roku. W sejmie Adam Chętnik działał w ramach klubu Chrzescijański Związek Jedności Narodowej liczącym 169 posłów .

Od początku kadencji włączył się Chętnik aktywnie w ochronę interesów Kur-
piowszczyzny i pogranicza mazurskiego

Już w dniu 6 stycznia złożył adam Chętnik wraz z kolegami ze Związku Ludowo-
Narodowego wniosek nagły o " wstrzymanie wyrębu puszczy na cele eksportowe w związku z koniecznością zaspokajania potrzeb w odbudowie zniszczonego wojną pasa granicznego z Prusami Wschodnimi " / druk sejmowy nr 168 / .

W uzasadnieniu udowodniał, że w czasie okupacji Niemcy wycięli około 30 %
150 – 250 letniej puszczy .

Na posiedzeniu sejmiku w dniu 7 lutego 1923 r wniosek nagły posła Chętnika mar-
szałek odesłał do Komisji Rolnej i Skarbowej . Również na tym posiedzeniu sejmiku nadano tryb kolejnemu nagłemu wnioskowi posła Chętnika złożonemu w dniu 23 sty-
nia . Był to wniosek o odbudowę pogranicza w brzmieniu : " Wzywa się rząd , aby energiczniej zajął się odbudową gospodarczą pogranicza Prus Wschodnich zniszczo-
nego doszczętnie w latach wojny 1914 – 1915 " . Wniosek ten odnosił się do powiatów szczuczynskiego, przasnyskiego , łomżyńskiego, ostrołęckiego i kolneńskiego .

Wniosek ten skierowany został do Komisji Odbudowy Kraju .
W dniu 10. 04 1924 r złożony został wniosek posła Chętnika i kolegów ze Związku Lu-
dowo – Narodowego " O unormowanie całokształtu stosunków gospodarczych na Kur-
piach " , aby , jak to uzasadniał Chętnik ze zrujnowanej puszczy kurpiowskiej nie wy-
wozić drzewa za granicę , aby wszcząć roboty państwowe i ułatwić miejscowej ludności zarobek. Bez tych działań Kurpiów czeka nie tylko nędza , ale zagłada .

W dniu 25 lutego 1925 roku na 180 posiedzeniu sejmiku wniosek ten został odesłany do Komisji Rolnej .

W dniu 20 lipca 1925 r na posiedzeniu sejmiku odbyło się sprawozdanie Komisji Rolnej o wnioskach nagłych posła Chętnika i kolegów Mieczkowskiego, Wierzbickiego, Malinowskiego i Bieńkowskiego. Posłem sprawozdawcą był A. Chętnik .

W dniu 26 kwietnia 1926 r został złożony przez posła Chętnika i kolegów ze Związku Ludowo – Narodowego wniosek w sprawie regulacji dopływów Narwi .

W dniu 13 lipca 1927 r został złożony przez posłów Chętnika, Sobiecha, Bielickiego , i Mieczkowskiego wniosek wzywający do rychłej pomocy rolnikom z Gminy Wach, którzy ponieśli szkody w wyniku gradobicia . Wniosek dotyczył kredytów, zboża , ulg podatkowych i pomocy doraźnej .

Do wszystkich wniosków A. Chętnik był referentem w sejmowej Komisji Rolnej i Od - budowy . Wszystkie wnioski były uchwalone bez specjalnych sprzeciwów .

Był też Adam Chętnik autorem wielu licznych interpelacji poselskich i tu określano Jego inicjatywy , jako natrętne działania , ale dziś jest to miara jego zaangażowania w czynienie swojej powinności.

W zakresie wniosków A. Chętnika znalazły się też koncepcje scalenia- integracji ziemi kurpiowskiej łącznie z ideą powołania starostwa kurpiowskiego . Występował też z tymi wnioskami do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych .

W trakcie swej działalności poselskiej był A. Chętnik również organizatorem wieców w powiecie kolneńskim i łomżyńskim z udziałem posłów i polityków pośrednicząc m.in. w ten sposób w kontaktach z władzą . Podejmował też wiele działań interwencyjnych na indywidualne prosby ludności . Opisywał niesprawiedliwości i niegodziwości w prasie i przedstawiał je w sejmie .

Do tej problematyki zaliczał nieodpowiednią klasyfikację gruntów w relacji do podat - ków. Poruszał też sprawę niesprawiedliwego podatku szpitalnego w powiecie kolneńskim.

Przedstawione działania A. Chętnika , jako posła wskazują na jego autentyczne zesp - lenie z problemami ludzkimi . Sprzyjała temu również jego działalność naukowa , jako et - nografa, badacza kultury kurpiowskiej żyjącego integralnie codziennie ze społeczeństwem kurpiowskim. Tej wielkiej pracy terenowej nie zaniechał i w trakcie pełnienia mandatu posła . Na tworzenie swojego dzieła tj. Skansenu Kurpiowskiego w Nowogrodzie przezna - czał też diety poselskie . Sądzę , że skuteczności działaniom A.Chętnika dodało też uznanie Urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej St. Wojciechowskiego, bowiem w 1923 r Chętnik został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Złotym Krzyżem Zasługi .

Sama działalność sejmowa niosła też wiele rozterek Adamowi Chętnikowi. W sejmie prezentowało się aż 17 ugrupowań . Np ruch ludowy był prezentowany przez PSL Piast / 70 posłów / , PSL Wyzwolenie / 49 / posłów / , PSL Lewica / 4 posłów/, PSL Grupa Stapiń - skiego /2 posłów/. Było to również miejsce utarczek politycznych, w których Chętnik źle się czuł . Miejsce swoje i swoją służbę Polsce widział w sferze dbałości o historię i kulturę regionu i kraju .. Zrezygnował też ze starań o 2 gą kadencję . O interesy ludności kurpiowskiej nadal walczył jako naukowiec, publicysta, autorytet społeczny i środowis - kowy.

W terminie 18 września 2015 r odbyło się otwarcie wystawy czasowej w Muzeum w Drozdowie pt " Działalność poselska Adama Chętnika ". Wzbogaca ona dodatkowo wiedzę o tym okresie życia i pracy Chętnika kryjącej nadal wiele tajemnic historycznych.

Nawet po 2 j wojnie światowej działalność poselska Chętnika poddawana była publicz - ne analizie w wielu publikacjach .

Na podstawie znanych mi dokumentów mogę śmiało stwierdzić , że posłowanie przez Adama Chętnika może być wzorem pracy na rzecz ojczyzny dla wielu pokoleń poselskich.

W dniu 16 grudnia 2015 roku Sejm Rzeczypospolitej Polskiej podjął UCHWAŁĘ honorującą Adama Chętnika i Jego dorobek . / w załączeniu /

